

Gdańsk, 11 czerwca 2018 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR ALICJI GNIEWEK PT.

„PRZYJMOWANIE PERSPEKTYWY INNYCH LUDZI: WYBRANE

SPOŁECZNE I POZNAWCZE ASPEKTY ZJAWISKA”

PROMOTOR: PROF. DR HAB. ANNA SZUSTER

Celem napisania rozprawy doktorskiej i zaplanowania serii eleganckich eksperymentów stała się dla mgr Gniewek eksploracja związków między wybranymi aspektami przestrzennego przejmowania perspektywy innej osoby a społecznymi kompetencjami prospołecznymi (egzocentryzmem, Karyłowski, 1982, 2009). Doktorantka pytała: czy kompetencje społeczne (egzocentryzm) mają znaczenie dla efektywności przejmowania perspektywy przestrzennej; jakie są regulacyjne konsekwencje przejmowania perspektywy przestrzennej dla

ustosunkowani społecznych; czy trening kontroli uwagowej zwiększy zdolność przyjmowania perspektywy przestrzennej oraz czy egzocentryzm będzie modyfikował wyżej wspomnianą zależność?

W części teoretycznej Autorka zawarła najistotniejszą dla dalszych rozważań wiedzę – i chwała Jej za to, że uniknęła nadmiarowości w przytaczaniu teorii innych twórców. Magister Gniewek opisuje więc psychologiczną istotę zdolności do przejmowania perspektywy innego człowieka, powołując się na najwybitniejszych polskich (Jarymowicz, Szuster, 2014, Karyłowski, 1982) i światowych badaczy (np. Ames, 2004). Ciekawy rozdział poświęca neuronalnej podstawie przejmowania perspektywy, opisując m.in. neuronalny obwód empatii, na który składa się dziesięć połączonych obszarów mózgu. Następnie przechodzi do zindywidualizowanego i rozwojowego podejścia w badaniach nad przejmowaniem perspektywy, opisując tworzenie reprezentacji umysłowych i teorii umysłu. Dalej prezentuje przejawy przejmowania perspektywy w ważnych dla później opisanych eksperymentach – dziedzinach: perspektywy wizualno – przestrzennej oraz społecznej. Bardzo pozytywnie oceniam zwięzłość wyводу, dobry styl i pomysłowe ułożenie treści w części teoretycznej rozprawy doktorskiej.

Część empiryczna przynosi czytelnikowi wiele satysfakcji. Mgr Gniewek szczegółowo opracowała i przeprowadziła aż 6 (ostatnie dwa są podzielone na 5a i 5 b) skomplikowanych eksperymentów. Trzy pierwsze

eksperymenty stanowią po części weryfikację autorskiej metody aktywizującej przyjmowanie perspektywy przestrzennej (metoda Keysara – komputerowa aplikacja *Regał*). Donioślejsze znaczenie widzę jednak w eksplorowaniu związków między egzocentryzmem a efektywnością przestrzennego przejmowania perspektywy. W pierwszym eksperymencie Autorka pytała o efektywność wykonywania zadań (przestawiania np. piłek różnej wielkości na kolejne półki wirtualnego regału- z pomiarami czasu wykonania i poprawności) w sytuacji przejmowania przestrzennej perspektywy innego człowieka versus sytuacji, gdy perspektywa partnera jest tożsama z perspektywą przestrzenną podmiotu. Ponadto, mgr Gniewek zastanawiała się, czy wyżej przedstawiona efektywność będzie związana z natężeniem do dyspozycyjnego egzocentryzmu (mierzonego kwestionariuszem „Wypadek w górach”). Wyniki wskazują na trafność narzędzia, oraz zgodne z hipotezą gorsze wykonanie zadania w sytuacji przejmowania cudzej perspektywy niż tożsamej z własną, oraz brak związków między przestrzennym i społecznym przejmowaniem perspektywy.

Nasuwa się tutaj jedna uwaga dotycząca lateralizacji. Badani w sytuacji przejmowania perspektywy rotowali przestrzennie obraz odmiennej wielkości przedmiotów (piłek) ułożonych w różnych miejscach regału. Zapewne czasy reakcji będą dużo dłuższe u osób o nieokreślonej lateralizacji, lub osób leworęcznych, gdy będą musiały wyobrazić sobie

osobę praworęczną, stojąco naprzeciwko, która chce przestawić np. największą piłkę (to łatwiej zidentyfikować) na „swoją” dolną, skrajnie lewą półkę. Autorka nie pisze czy sprawdzała lateralizację badanych. Wyniki są uśredniane, gdyby w próbie znalazło się dużo osób z np. nieokreśloną lateralizacją, mogło to zmienić wyniki.

Eksperyment drugi jest replikacją poprzedniego, jednak z modyfikacją przejmowania perspektywy na trzech poziomach: aktywizowania koncentracji na cudzej perspektywie przestrzennej, braku przyjmowania perspektywy oraz współdzielenia perspektywy. Oprócz czasu wykonania 2 zadań i pomiaru ich poprawności, Autorka wprowadziła bardzo pożądaną zmienną zależną, którą był pomiar obciążenia poznawczego, operacjonalizowany miarą szerokości źrenicy (jest tym większa – im wyższy wysiłek). Okazało się, że grupa z „rotacją perspektywy” (cudza perspektywa) wykonała zadanie całkowicie nietrafnie – żadna osoba nie odniosła sukcesu, podczas gdy grupy: bez przejmowania perspektywy oraz współdzielenia perspektywy wykonały zadanie poprawnie w ok. 90%. Przy czym czas wykonania zadania w warunkach „rotowania” okazał się najdłuższy. Co więcej, w warunkach braku przejmowania perspektywy źrenica była rzeczywiście mniejsza niż w sytuacji „rotowania”. Wyniki obu eksperymentów wskazują na bezwysiłkowość przyjmowania perspektywy własnej i ogromnej regulacyjnej roli Ja. Ciekawe, że wielkość wysiłku poznawczego okazała się

większa w zadaniu 1 niż 2, co Autorka wyjaśnia efektem uczenia się. Bardzo ciekawy jest eksperyment 3 – kolejna replikacja eksperymentów 1 oraz 2. W badaniu 3 ponownie zastosowano warunki eksperymentalne: brak perspektywy vs. współdzielenie perspektywy vs. „rotacja”, jednak zmienną zależną była infrahumanizacja. Efekt infrahumanizacji zaobserwowano jedynie w przypadku „rotacji” perspektywy. Oznacza to, że wysiłek poznawczy nasila efekty zniekształcenia atrybucyjnego (przejawem jest infrahumanizacja). Wynik jest zgodny z badaniami Kathlin Vohs (2006, konferencje EASP w Opatji, *preconference Self & Identity*), która wykazała, że stan przeciążenia poznawczego nasila uleganie błędom poznawczym oraz pułapkom wpływu społecznego.

Wyniki badań 1-3 wskazują na fakt, że proces przejmowania perspektywy przestrzennej innej osoby jest energo- i koszto-chłonny zarówno behawioralnie jak i fizjologicznie (rozszerzenie źrenic). Innymi słowy, nasilenie refleksyjności wzmacnia kontrolę i hamowanie poznawcze.

Badania 4 oraz 5a i 5b zaplanowane zostały, aby sprawdzić czy poznawcze podłoże przyjmowania perspektywy powoduje pewne skutki społeczne? Czy aktywizacja (trening) funkcji wykonawczych (np. w zakresie kontroli uwagi) zwiększa efektywność przejmowania cudzej perspektywy przestrzennej?

W badaniu 4 Autorka manipuluje aktywizacją kontroli uwagi, zmiennymi pośredniczącymi są: egzocentryzm i umiejętność przejmowania

perspektywy społecznej, zaś zmiennymi zależnymi efektywność przejmowania perspektywy przestrzennej oraz wielkość wysiłku poznawczego. Zastosowano tutaj test antysakkad (bada szybki, skokowy ruch zmiany położenia gałek ocznych) do pomiaru hamowania automatycznego odruchu orientacyjnego. Mimo świetnej operacjonalizacji zmiennych, wyrafinowanych metod statystycznych, hipoteza o większej poprawności wykonania zadania jako przejawu efektywności „rotacji” w następstwie treningu kontroli uwagi nie uzyskała wsparcia. Natomiast okazało się, że różnice w czasie wykonywania zadania w zależności od warunków zachodzą jedynie wśród osób o wysokim poziomie egzocentryzmu (! – arcyciekawy wynik). Osoby te w przeciwieństwie do badanych o niskim poziomie egzocentryzmu w warunkach aktywizacji kontroli uwagi dłużej wykonywały zadania niż osoby z warunków kontrolnych.

Badanie 5a oraz 5b sprawdzają czy trening kontroli uwagi wpływa na efektywność przejmowania perspektywy oraz czy egzocentryzm moderuje związki między trenowaniem kontroli uwagi a efektywnością przejmowania perspektywy przestrzennej.

Należy podkreślić, że kompetencje statystyczne Doktorantki dorównują kompetencjom metodologicznym i merytorycznym. Wyniki badań 5a i 5 b (re-analiza) są bardzo ciekawe: pojawił się efekt interakcji egzocentryzmu i wysiłku poznawczego: Większa źrenica u osób o niskim

poziomie egzocentryzmu sprawiała, że czas przejścia cudzej perspektywy – wydłużał się. Odwrotnie duża źrenica u badanych o wysokim egzocentryzmie powodowała krótsze czasy „rotacji”. Ponadto efekty mediacyjne wskazały, że spora wielkość źrenicy w obu przypadkach powoduje dłuższe wykonywanie testu antysakkad.

Magister Gniewek pokazała, że konsekwencje regulacyjne egzocentryzmu wykraczają poza dotychczas badaną dziedzinę społeczną (prospołeczność) i dotyczą podstawowych procesów poznawczych związanych z przejmowaniem perspektywy przestrzennej innej osoby. Schemat hamowania łatwiej i efektywniej aktywizuje się u osób o orientacji egzocentrycznej.

Całość pracy doktorskiej kończy dyskusja wraz z opisem możliwych dalszych kierunków badań, a nawet ograniczeniami przedstawionych rezultatów.

Uzyskane rezultaty wnoszą nowe spojrzenie na zjawisko społecznych powiązań wysiłku poznawczego z przejmowaniem perspektywy przestrzennej innej osoby. Autorka wniosła nową jakość zarówno do psychologii społecznej jak i poznawczej. Część empiryczna decyduje o wyjątkowych walorach przedstawionej mi do recenzji pracy doktorskiej.

Ocena formalnej strony pracy: proporcje między częściami są poprawne: rozprawa doktorska wraz z przypisami liczy sobie 173 strony, z czego 30

stron Autorka poświęciła na rozważanie teoretyczne. Bardzo dobra bibliografia, najnowsze światowe doniesienia.

Konkluzja: Oceniam pracę jako **bardzo dobrą**. Z pełnym przekonaniem sędzę, że dysertacja doktorska mgr Alicji Gniewek spełnia wymagania stawiane pracy doktorskiej w artykule 11 ustawy o tytule i stopniach naukowych (Dziennik Ustaw Nr 65/90, pozycja 386) i na tej podstawie proszę o dopuszczenie mgr Gniewek do dalszego procedowania etapów przewodu doktorskiego.

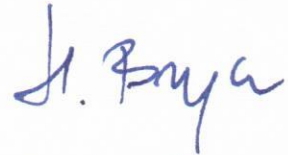
Ze względu na świetnie przemyślane, zaplanowane i przeprowadzone eksperymenty wnoszę o wyróżnienie pracy doktorskiej mgr Gniewek.

Uzasadnienie prośby o wyróżnienie:

1. Oryginalność tezy autorskiej: Ukazanie złożoności procesu przyjmowania perspektywy z uwzględnieniem aspektu poznawczego – przestrzennego i społecznego (egzocentryzmu)
2. Oryginalność tezy doktorskiej: Znaczenie aktywizacji i kontroli oraz trenowania uwagi dla efektywności przejmowania perspektywy przestrzennej
3. Autorski projekt metody badania: trafność metody aktywizującej sytuacyjne przejmowanie perspektywy przestrzennej; zastosowanie zaawansowanych procedur badawczych (antysakkad, pomiar

szerokości źrenic, pomiary czasu reakcji i poprawności wykonania zadania) oraz statystycznych (moderacje, mediacje, wariacja z powtarzanym pomiarem)

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'H. Brycz', written in a cursive style.

Prof. dr hab. Hanna Brycz